

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.41>

АНАЛІЗ СТАНУ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВИКОРИСТАННЯМ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ

Саєнко В.В.,

аспірант

Донецького державного університету внутрішніх справ

ORCID: 0009-0003-4806-5436

Саєнко В.В. Аналіз стану наукового дослідження проблем розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням віртуальних активів.

На основі здійсненого аналізу автор статті дійшов висновку, що в Україні перші ґрунтовні дослідження проблем протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням віртуальних активів розпочалися ще десять років тому. В основному це були узагальнення позитивного досвіду правоохоронців європейських країн щодо розслідування корупційних правопорушень, в яких із злочинною метою було використано криптовалюту. При цьому спершу було узагальнено досвід проведення саме фінансових розслідувань: їх мету, процедуру, методологію, технологію розшуку майна. Поряд з цим описувалися особливості ідентифікації правопорушників, оцінювалися ризики користувачів криптовалют тощо. Надалі найбільше занепокоєння науковців викликала можливість анонімних переказів криптовалют, що створювало реальне підґрунтя для можливого фінансування терористичної діяльності.

Подальші розвідки українських науковців показали, що віртуальні активи можуть використовуватися у різних видах злочинної діяльності, зокрема з метою вчинення шахрайств у кіберпросторі, ухилення від сплати податків, легалізації (відмивання) злочинних доходів, отримання та передачі неправомірної вигоди, під час протиправного обігу наркотичних та психотропних засобів, зброї дитячої порнографії тощо.

За останнє десятиліття багато зусиль науковців було спрямовано на розвиток правового врегулювання відносин під час обігу віртуальних активів, зокрема визначення поняття та сутності віртуальних активів, перспектив їх використання як об'єктів фінансового та цивільного права.

У наукових публікаціях, крім позитивних відгуків щодо віртуальних активів (швидкість транзакцій, транскордонність тощо), зосереджено увагу і на ризиках, які їм притаманні (відносна анонімність, висока волатильність, відсутність гарантій повернення реальних коштів вкладених у такі активи, неповнота та недостовірність інформації щодо їх обігу, відсутність правового регулювання обігу віртуальних активів у низках країн, відсутність реальних засобів захисту права власності на такі активи, вразливість активів до хакерських атак тощо).

Суттєвим доповненням до вже здійснених досліджень є виокремлення системи суб'єктів забезпечення обігу віртуальних активів в Україні. Низка публікацій науковців стосуються вкрай актуального для України питання – розроблення ефективної системи оподаткування віртуальних активів, зокрема криптовалют, а також фінансового моніторингу транзакцій з такими активами.

Позитивними є намагання науковців розв'язати проблеми визнання віртуальних активів як складової предмета незаконного збагачення та неправомірної вигоди. Варто визнати доцільним подальші зусилля щодо узагальнення міжнародного досвіду запобігання та розслідування протиправних дій з використанням віртуальних активів, зокрема криптовалют.

Однак, як показує здійснений автором статті аналіз, поза увагою науковців або дослідженими поверхнево залишаються питання: сутності злочинної діяльності пов'язаної з використанням віртуальних активів; поняття віртуальних активів як складової криміналістичної характеристики окремих кримінальних правопорушень; обставин, що підлягають встановленню під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням віртуальних активів; типових слідчих ситуацій, тактичних завдань і засобів їх вирішення під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням віртуальних активів; організації і тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування таких кримінальних правопорушень; спеціальних знань і форм їх використання у розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням віртуальних активів; проведення експертиз у розслідуванні таких кримінальних правопорушень; залучення спеціаліста у розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням віртуальних активів. Саме ці питання є перспективою подаль-

ших наукових досліджень проблем розслідування протиправної діяльності пов'язаної з використанням віртуальних активів.

Ключові слова: віртуальні активи, цифрові активи, криптовалюта, шахрайство, фінансування тероризму, методика розслідування комп'ютерних правопорушень, злочини у кіберпросторі, комп'ютерне шахрайство, цифрова валюта, фіатні гроші.

Saenko V.V. Analysis of the state of scientific research into the problems of investigating criminal offenses related to the use of virtual assets.

Based on the analysis carried out, the author of the article concluded that in Ukraine the first thorough research into the problems of combating criminal offenses related to the use of virtual assets began ten years ago. Basically, this was a generalization of the positive experience of law enforcement officers of European countries in investigating corruption offenses in which cryptocurrency was used for criminal purposes. At the same time, first of all, the experience of conducting financial investigations was generalized: their purpose, procedure, methodology, technology for searching for property. Along with this, the features of identifying offenders were described, the risks of cryptocurrency users were assessed, etc. In the future, the greatest concern of scientists was caused by the possibility of anonymous cryptocurrency transfers, which created a real basis for the possible financing of terrorist activities.

Further research by Ukrainian scientists has shown that virtual assets can be used in various types of criminal activity, in particular for the purpose of committing fraud in cyberspace, tax evasion, legalization (laundering) of criminal proceeds, receipt and transfer of illegal benefits, during the illegal circulation of narcotic drugs and psychotropic substances, weapons of child pornography, etc.

Over the past decade, many efforts of scientists have been directed at the development of legal regulation of relations during the circulation of virtual assets, in particular, defining the concept and essence of virtual assets, the prospects for their use as objects of financial and civil law.

In scientific publications, in addition to positive reviews of virtual assets (transaction speed, cross-border, etc.), attention is also focused on the risks inherent in them (relative anonymity, high volatility, lack of guarantees of return of real funds invested in such assets, incompleteness and unreliability of information on their circulation, lack of legal regulation of the circulation of virtual assets in a number of countries, lack of real means of protecting the right of ownership of such assets, vulnerability of assets to hacker attacks, etc.).

A significant addition to the research already carried out is the identification of the system of subjects ensuring the circulation of virtual assets in Ukraine. A number of publications by scientists concern an extremely relevant issue for Ukraine - the development of an effective system of taxation of virtual assets, in particular cryptocurrencies, as well as financial monitoring of transactions with such assets.

The efforts of scientists to solve the problems of recognizing virtual assets as a component of the subject of illicit enrichment and illicit benefit are positive. It is worth considering further efforts to generalize international experience in preventing and investigating illegal actions using virtual assets, in particular cryptocurrencies. However, as the analysis carried out by the author of the article shows, the following issues remain outside the attention of scientists or have been superficially studied: the essence of criminal activity associated with the use of virtual assets; the concept of virtual assets as a component of the forensic characteristics of individual criminal offenses; circumstances to be established during the investigation of criminal offenses associated with the use of virtual assets; typical investigative situations, tactical tasks and means of solving them during the investigation of criminal offenses associated with the use of virtual assets; organization and tactics of conducting individual investigative (search) actions during the investigation of such criminal offenses; special knowledge and forms of their use in the investigation of criminal offenses associated with the use of virtual assets; conducting expert examinations in the investigation of such criminal offenses; involving a specialist in the investigation of criminal offenses associated with the use of virtual assets. These issues are the prospects for further scientific research into the problems of investigating illegal activities related to the use of virtual assets.

Key words: virtual assets, digital assets, cryptocurrency, fraud, terrorist financing, computer crime investigation methodology, cybercrime, computer fraud, digital currency, fiat money.

Постановка проблеми. З урахуванням розвитку цифрових технологій, швидкими темпами змінюються економічні відносини. Обсяг можливостей їх застосування швидко розширюється. Цифрова трансформація створює сприятливі умови для формування та розвитку цифрової економіки, яка не може обійтися без таких технологій. Як наслідок виникла необхідність у розвитку віртуальних економічних відносин, електронні платіжні послуги, віртуальні криптобіржі, краудфандинг тощо, сприяють активному розвитку електронних грошей та криптовалют.

Така ситуація сприяла модернізації протиправної діяльності в обігу криптовалюти. Виникли нові види злочинності, а також способи та засоби їх вчинення у кіберпросторі. Кримінальна діяльність у сфері обігу криптовалюти характеризується високим рівнем латентності. В останні роки незаконний обіг наркотичних засобів, зброї та боєприпасів, приховування викрадених активів, зазвичай, здійснюється з використанням криптовалюти.

Транснаціональний характер, проблеми правового регулювання, незворотність транзакцій, значний обсяг даних, що підлягають обробленню, анонімність користувача, зумовлюють складності у розслідуванні злочинів, пов'язаних з використанням віртуальних активів. На вирішення цих актуальних проблем, в останнє десятиліття, науковці спрямовують свої зусилля.

Метою статті є аналіз стану наукового дослідження проблем розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням віртуальних активів.

Стан опрацювання проблематики. Здійснений нами аналіз стану наукового дослідження питань розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням віртуальних активів показало, що у періодичних виданнях та збірках конференцій такі проблеми розв'язували у своїх публікаціях Р.О. Баранов [1]; Б.Г. Безгинський [2]; Л.В. Герасименко і О.В. Тихонова [3]; С.Ю. Гончаренко [4]; М.В. Гуцалюк [5]; С.В. Демедюк [6]; В.А. Динту і А.А. Мітрофанов [7]; Т.Л. Дмитренко [8]; Т.Є. Зелькіна [9]; Л.В. Кальченко [10]; Ю.Р. Кардашевський [11]; І.В. Кибиш, Н.А. Лугіна [12]; В.В. Козій [13]; Н.А. Лугіна, І.В. Кибиш [14]; О.В. Неня [15]; Д.Й. Никифорчук і Д.Д. Чемерис [16]; Є.В. Панченко [17; 18; 19]; О.О. Саєнко [20]; Б.Б. Теплицький [21]; В.В. Федчишина [22]; М.М. Фрідман-Козаченко [23]; С.В. Шапочка [24]; К.П. Шевчишена [25] та інші науковці.

Щодо більш ґрунтовних досліджень з даної проблематики, то вони викладені у нечисельних монографіях, дисертаційних дослідженнях та посібниках. Розглянемо ці публікації більш детально у хронологічному порядку.

Виклад основного матеріалу. Одним із перших досліджень, присвячених проблемам розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням віртуальних активів, був аналітичний огляд «Досвід країн Європейського Союзу щодо протидії злочинам, пов'язаним з корупцією, та захисту фінансових інтересів держави» [26], підготовлений науковцями Національної академії внутрішніх справ у 2016 році.

У цьому аналітичному огляді узагальнено досвід правоохоронців Литовської республіки щодо розслідування фінансових злочинів, пов'язаних із корупцією. У публікації розкрито: мету проведення фінансового розслідування; концепцію розслідування активів; процедура розслідування активів; іструментарій і методологію такого розслідування; систему розшуку майна; досвід у сфері декларування майна.

Окремий розділ аналітичного огляду присвячений використанню альтернативних банківських платформ як засобу виведення активів, одержаних унаслідок учинення злочинів пов'язаних з корупцією, зокрема у ньому розглядається: віртуальна валюта; розслідування Bitcoin-платежів; Bitcoin і Darknet; приклади кіберринків; Chainalysis; способи ідентифікування шахрая; оцінювання ризику віртуальних валют; ризики для користувачів віртуальної валюти тощо.

На думку авторів цього аналітичного огляду: «віртуальна валюта – ефективний засіб для фінансування тероризму, оскільки не підлягає контролю з боку правоохоронних і державних органів, які регулюють діяльність фінансових ринків та банківських систем» [26, с. 187], крім того, «анонімні сервіси передбачають здійснення діяльності, пов'язаної з прихованням транзакції через Darknet sandmixers, серед яких Tor, Dark Wallet і Bitcoin Laundry. Вони можуть мати різних посередників у віртуальному світі [26, с. 190], а «анонімність платежів приваблює осіб для здійснення фінансових транзакцій, пов'язаних із нелегальною діяльністю (відмивання грошей, терористична діяльність, ухилення від сплати податків тощо) [26, с. 193].

У 2017 році цими ж науковцями, за сприянням фахівців Консультативної комісії Європейського Союзу в Україні, було опубліковано методичні рекомендації «Досвід країн Європейського Союзу щодо виявлення та розслідування відмивання злочинних доходів із використанням цифрової валюти (криптовалюти)» [27]. У цих рекомендаціях зокрема йдеться про: роль цифрової валюти у злочинних схемах; фактори, що впливають на ефективність розслідування відмивання злочинних доходів; відслідковування та відмивання злочинних доходів із використанням цифрової валюти; правові інструменти та методологію розслідування; іструментарій та процедуру вилучення злочинних доходів. Розробниками рекомендацій наведено поняття вилучення злочинних доходів, запропонована покрокова стратегія, показаний контроль активів та управління ними.

У 2017 році О.В. Халін захистив дисертаційне дослідження «Розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» [28] в якому зазначив, що зарубіжні фахівці у сфері надання фінансових послуг рекомендують правоохоронним органам врахувати ризики мож-

ливого використання для легалізації (відмивання) кримінальних доходів нової технології електронних грошей – Blockchain, що являє собою базу даних загального користування, яка функціонує без центрального керівництва [28, с. 154-155].

У 2018 році вийшла друком монографія «Криміналістичне забезпечення виявлення і розслідування злочинів» [29], в якій науковці Національного університету «Одеська юридична академія» вказали на те, що у DarkNet з 2011 по 2013 роки існувала анонімна торговельна платформа, яка спеціалізувалась на продажі наркотичних засобів. Розрахунки за отримання відповідного «товару» користувачі здійснювали за допомогою криптовалюти Bitcoin, що в тандемі із застосуванням відповідного програмного забезпечення (TOR, I2P тощо), надавало абсолютну анонімність усім учасникам процесу. Однак, не дивлячись на складність виявлення будь-якої інформації, правоохоронним органам США у 2013 році вдалось виявити доказову інформацію для закриття платформи та притягнення до відповідальності осіб, які організували та підтримували її діяльність.

При цьому було зроблено висновок, що «сьогодні кіберпростір надає можливість не тільки оптимізувати процес вчинення кримінальних правопорушень, але і забезпечує цілковиту анонімність його здійснення. Наразі кіберпростір у певних сферах людської діяльності використовується як середовище для реалізації кримінальних правопорушень і потребує ретельного вивчення крізь призму його розуміння у якості обстановки злочину» [29, с. 101].

2019 року у Харкові вийшла друком ґрунтовна монографія «Цифрові активи та їх економіко-правове регулювання у світлі розвитку технології блокчейн» [30]. Її автори детально розглянули практичні аспекти використання технології Blockchain, зокрема: Blockchain як новий спосіб регулювання відносин; формування довірчих відносин на базі технології Blockchain; принцип рівності в суспільних відносинах на базі технології Blockchain; співвідношення понять «анонімність», «ідентифікація» та «верифікація» на основі діалектичного підходу; застосування Blockchain в банківському секторі; використання цифрового активу в контексті транскордонного руху капіталу; перспективи використання токена Blockchain як можливого об'єкта фінансового права; перспективні сфери застосування технології Blockchain тощо.

За висновком авторів аналізованої монографії, суспільні відносини у сфері обігу віртуальних валют сформували як групу прихильників, так і супротивників, що відображається не тільки в позиціях дослідників, а й відповідній державній політиці. Це явище характеризується як певними перевагами, так і недоліками. До переваг віртуальних валют вони віднесли: анонімність сторін; відсутність посередників; скорочення часових і комісійних витрат. Водночас певні труднощі автори пов'язують із низкою негативних аспектів (ризиків) щодо використання віртуальних валют: висока волатильність цін; відсутність гарантій з повернення реальних коштів, вкладених у криптовалюту; неповнота або недостовірність інформації [30, с. 164].

У цьому ж році автори підручника «Боротьба з корупцією та організованою злочинністю» [31], рекомендували під час розслідування організованої злочинної діяльності з'ясовувати, яким чином злочинцями здійснюються фінансові розрахунки на міжнародному рівні: у більшості випадків шляхом безпосередньої передачі готівки, що може передбачати її контрабанду в досить великих розмірах, в інших випадках можуть використовуватися банківські перекази, системи, подібні до Western Union або криптовалюта [31, с. 177].

У 2021 році С.Ю. Гончаренко захистила дисертаційне дослідження «Адміністративно-правове регулювання у сфері віртуальних активів» [32] у якому зазначила, що в 2009 році технології повністю децентралізованої пірингової системи, фундаментальною концепцією якої є Blockchain, призвели до появи на ринку нового виду фінансового продукту – віртуальних активів, які на сучасному етапі виступають новим об'єктом відносин, що склалися у суспільстві, пов'язаних з їх майнінгом та обігом.

Здійснений нею аналіз становленні і розвитку ринку віртуальних активів дозволив виділити такі його етапи:

1) кінець 90-х – 2009 рік – зародження технології, обумовлені появою Інтернету, розвитком програмування, створенням програмного коду в загальнодоступній формі; формується інтерес інвесторів до нової технології;

2) 2009–2013 роки – опублікування технології Blockchain, поява нової інформації і термінології, яка розповсюджується у професійних співтовариствах; поява Bitcoin та інших криптовалют; невелика кількість користувачів мають інформацію, проте не інвестують у віртуальні активи;

3) 2013–2017 роки – популяризація нових властивостей і можливостей віртуальних активів, з'являються статті, аналітичні огляди, які викликають інтерес потенційних учасників ринку віртуальних активів; активна фаза зростання курсу віртуальних активів (особливо Bitcoin); з'являються перші інвестори, які отримують перший досвід роботи з віртуальними активами; підвищений інтерес до нової технології;

4) 2018-2019 роки – різке падіння курсу віртуальних активів, обумовлене створенням бар'єрів нормативно-правового, соціального і технологічного характеру (встановлення заборони на майнінг та обіг криптовалют в низці країн); інвестори розчаровані динамікою курсу, довіра до криптовалют зменшується;

5) 2019 – по теперішній час – зростання довіри до віртуальних активів з боку користувачів як до перспективних засобів інвестування; активне нормотворство низки країн з врегулювання майнінгу та обігу віртуальних активів; ряд інновацій обумовлює розвиток технологій і зростання цін на ринку віртуальних активів; попит на віртуальні активи стабільний; з'являються нові криптовалюти, додатки і цифрові платформи [32, с. 158-159].

На думку авторки, до ризиків, з якими можуть стикнутися користувачі при майнінгу та обігу віртуальних активів, відносяться: їх висока волатильність; високі ризики для інвесторів; відсутність засобів захисту права власності на віртуальні активи, їх гарантування та забезпечення; вразливість до хакерських атак криптогеманців, шахрайство; неприйняття як засобу платежу в роздрібних мережах; відсутність контролю за проведенням операцій з використанням віртуальних активів [32, с. 159-160]. І далі, ризики, з якими можуть стикнутися користувачі у сфері майнінгу та обігу віртуальних активів могли б бути суттєво зменшені у випадку правового врегулювання відносин у цій сфері [32, с. 160].

У 2021 році В.Д. Іванюк захистила дисертацію «Фінансово-правове регулювання ринку криптовалют в Україні» [33]. На думку авторки, відсутність повноцінного правового регулювання обігу криптовалют в Україні та перебування його лише на етапі становлення зумовлюють численні проблеми при кваліфікації дій правопорушників [33, с. 128]. Однією із головних причин гострої необхідності запровадження комплексного правового регулювання у сфері ринку криптовалют в Україні є вчинення правопорушення у сфері обігу криптовалют. У зв'язку із цим, нагальним є встановлення можливості криптовалют бути предметом та / або засобом вчинення різних видів правопорушень, а також закріплення видів юридичної відповідальності, які повинні застосовуватись до правопорушників.

Авторка вважає, що передумовою для застосування юридичної відповідальності за порушення законодавства у сфері ринку криптовалют є вчинення певним суб'єктом правопорушення у сфері обігу криптовалют. Разом з тим, ні національне, ні зарубіжне законодавство не містить визначення «правопорушення у сфері обігу криптовалют», що викликає неясність та помилки щодо його розуміння та у процесі правозастосування. У зв'язку із цим, нею запропоновано визначення правопорушення у сфері обігу криптовалют: правопорушення у сфері обігу криптовалют – це винна, протиправна дія чи бездіяльність фізичної та / або юридичної особи / осіб, яка спричинила порушення у здійсненні операцій з криптовалютою, за яку законом передбачено відповідний вид юридичної відповідальності [33, с. 141]. Іншим кроком, який пропонує дисертантка законодавцю є впровадження до Кримінального кодексу України самостійних складів криптовалютних кримінальних правопорушень: «Підробка засобів доступу до криптовалют, неправомірний випуск або використання криптовалют» і «Створення, використання і поширення шкідливих комп'ютерних програм з метою несанкціонованого доступу до криптовалют, електронних грошей» [33, с. 143].

У цьому ж році науковці Національної академії внутрішніх справ України опублікували практичний посібник «Обробка та аналіз інформації про протиправні транзакції криптоактивів» [34], в якому розкрили основні поняття про криптоактиви, їх види, принципи створення та системи забезпечення функціонування; вказали на можливі підходи до аналізу інформації про протиправні транзакції криптовалют; ретельно описали як здійснюються завантаження та оброблення інформації з інтернет-ресурсу blockchain.info про транзакції криптовалют за допомогою мови програмування Python; деталізували особливості імпорту отриманої інформації про транзакції криптовалют у програмний продукт IBM i2 Analyst's Notebook та представлення її у вигляді відповідної аналітичної схеми для подальшого аналізу; на скріншотах показали порядок здійснення аналізу інформації про транзакції криптовалют у програмному продукті IBM i2 Analyst's Notebook.

У цьому ж році колективом науковців Академії фінансового управління під керівництвом О.О. Любіч було оприлюднено проміжний звіт щодо науково-дослідної роботи «Розробка науково-методичних підходів до оцінки і управління ризиком використання в Україні віртуальних активів в схемах легалізації злочинних доходів та розмиванні бази оподаткування» [35], в якій розроблені типології використання віртуальних активів в легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом та фінансуванні тероризму [35, с. 122-153].

У 2022 році колективом науковців під керівництвом О. О. Любіч було оприлюднено остаточний звіт щодо науково-дослідної роботи «Розробка науково-методичних підходів до оцінки і управління ризиком використання в Україні віртуальних активів в схемах легалізації злочинних доходів та розмиванні бази оподаткування» [36].

Автори даного дослідження дійшли висновку, що посилення процесів глобалізації активізує злочинну діяльність у сфері відмивання коштів та фінансування тероризму, а найуразливішим сектором до вчинення такого роду злочинів є фінансово-банківський. Вони здійснили дослідження з метою виявлення ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) нелегальних коштів дали змогу виокремити й проаналізувати сучасні пріоритети щодо різноманітних загроз. До найвагоміших із них належать високий рівень корупції, тінізації й офшоризації економіки, фінансування тероризму, кіберзлочинність, використання віртуальних активів та нових технологій зі злочинними цілями й транснаціональна злочинність загалом, яка комбінує і модернізує попередньо вказані ризики [36, с. 150].

На думку авторів цієї розробки, процес врегулювання законодавства в Україні сьогодення вимагає швидких та ефективних кроків, тому доцільно було б схвалити та внести на розгляд Ради національної безпеки і оборони України пропозиції щодо застосування до постачальників послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, які співпрацюють із банками Російської Федерації та Республіки Білорусь та пов'язаних осіб, секторальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій): 1) блокування активів – тимчасове обмеження права особи користуватися та розпоряджатися належним їй майном; 2) стягнення в дохід держави активів, що належать фізичній або юридичній особі, а також активів, щодо яких така особа може прямо чи опосередковано (через інших фізичних або юридичних осіб) вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними; 3) обмеження торговельних операцій; 4) запобігання виведенню капіталів за межі України; 5) анулювання або зупинення ліцензій та інших дозволів, одержання (наявність) яких є умовою для здійснення певного виду діяльності; 6) обмеження або припинення надання електронних комунікаційних послуг і використання електронних комунікаційних мереж [36, с. 153-154].

Також пропонується передбачити встановити зобов'язання Національному банку спільно з Державною службою фінансового моніторингу України розробити методику виявлення учасниками фінансового та платіжного ринків активів, що належать (мають відносини контролю) постачальників послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, на яких поширюються такі дії, їх блокування та повідомлення державних органів України про такі активи, яка має забезпечувати: блокування віртуальних активів; стягнення в дохід держави активів, що належать фізичній або юридичній особі; обмеження операцій з придбанням чи реалізації віртуальних активів; заборона обміну віртуальних активів; повна заборона вчинення правочинів щодо віртуальних активів; блокування правочинів щодо віртуальних активів в історії транзакцій Blockchain; заборона обміну віртуальних активів; блокування транзакцій (грошових переказів та платежів) щодо віртуальних активів в історії транзакцій Blockchain; блокування транзакцій (грошових переказів та платежів) від третіх осіб на користь осіб до яких застосовано санкції тощо [36, с. 154-155].

2022 року В.М. Лагойда захистила дисертаційне дослідження «Криптовалюти як об'єкт цивільних прав: порівняльноправовий аналіз» [37].

На думку авторки, кваліфікація криптовалюти у законодавстві України в якості нематеріального блага, не відображає чи, принаймні, недостатньою мірою відображає справжнє функціональне призначення цього активу, оскільки фактично він виконує функції приватних грошей, тобто грошей, які не є законним (фіатним) платіжним засобом, а щоразу визнаються в якості грошей шляхом прямо вираженої згоди лише у відносинах між конкретними фізичними та / або юридичними особами. Відтак, функція криптовалюти – бути засобом платежу в системі альтернативних (приватних) фінансів – з метою належного правового регулювання правовідносин, що виникають у зв'язку з використанням криптовалюти, та адекватного захисту прав та законних інтересів осіб, що здійснюють таке використання, повинна дістати нормативне закріплення у законодавстві України у вигляді конституювання нового об'єкту цивільних прав, саме як особливої форми грошей (в підкатегорії об'єкту цивільних прав «інше майно»): цифрових приватних (нефіатних) грошей, а саме такого їх підвиду як децентралізована віртуальна валюта (криптовалюта) [37, с. 219-220].

Авторка вважає, що прийняття Закону України «Про віртуальні активи», хоч і врегулює інфраструктуру криптовалютного ринку, є кроком назад в аспекті визначення місця криптовалюти в системі об'єктів цивільних прав та правил цивільного обігу даного об'єкту. Поперше, закон відмовився від самого терміну криптовалюта на користь незручного для учасників цивільного обігу терміну «незабезпечений віртуальний актив». Подруге, даному явищу не надано адекватного законодавчого визначення. Потретє, криптовалюта в колі елементів ширшої категорії – віртуальні активи – віднесено до нематеріальних благ, що є концептуальною теоретичною помилкою. Зрештою, почетверте, введена законодавча заборона на виконання криптовалютою функцій засобу обігу та засобу платежу, чим вихолощується справжнє призначення даного інструменту. Подібний підхід означає, що новоприйнятий Закон України замість стати ефективним регулятором правовідносин суб'єктів приватного права насправді їх викривляє, заганняє реальні операції з активом в режим

недійсних правочинів і асоціює з даним об'єктом цивільних прав концептуально непридатний інструментарій захисту таких прав [37, с. 220].

На наочних прикладах авторка показав як проблеми, які створюють недоліки цивільного законодавства в питанні визначення місця криптовалюти в системі об'єктів цивільних прав впливають на правильну кваліфікацію діянь криміналізованих у Кримінальному кодексі України [37, с. 204–206].

2023 року Т.Й. Завайда захистив дисертаційне дослідження «Фінансово-правове регулювання ринку криптовалют у світлі глобалізаційних процесів» [38].

На думку автора, інтенсивна глобалізація криптовалютного ринку призвела до активізації основних загроз у загальносвітовому ракурсі, пов'язаних з криптовалютами – легалізації злочинних доходів, фінансування тероризму та ін. Використання цифрової валюти (Bitcoin та альткоїнів) для злочинної діяльності та відмивання доходів за останні роки суттєво зросло за обсягом та складністю. На жаль, інструменти, що полегшують використання криптовалют також полегшують і приховування кримінальних доходів та їх скерування на фінансування тероризму. Як наслідок, злочинне використання криптовалют більше не обмежується кіберзлочинною діяльністю, а відноситься до всіх видів злочинів, які вимагають передачі грошової вартості.

Регулювання криптовалютного середовища тепер вимагає, щоб постачальники послуг та платформи збирали більше інформації про користувачів та транзакції (AML, KYC), що покращило реакцію правоохоронних органів на злочинне використання криптовалют. AML (Anti-Money Laundering) та KYC (Know Your Customer) – це дві важливі практики в банківській та фінансовій сфері, які допомагають у боротьбі зі шахрайством та фінансовими злочинами.

AML – це процес запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей, тобто для легалізації доходів, отриманих незаконним шляхом. Цей процес включає створення правил та процедур, які допомагають виявляти та запобігати легалізації злочинних доходів, а також стосуються ведення обліку фінансових операцій, для оцінки відповідності стандартам в боротьбі з відмиванням грошей. KYC – це процес перевірки та ідентифікації клієнтів фінансових установ, зокрема банків для підтвердження відсутності зв'язків зі злочинністю або тероризмом, зокрема, шляхом встановлення їх особистості та адреси проживання і місця праці. AML та KYC є необхідними інструментами у сучасній фінансовій сфері, оскільки допомагають забезпечити безпеку та захист фінансових установ та їх клієнтів від фінансових злочинів [38, с. 86–87].

Автор аналізованого дисертаційного дослідження наголосив, що інтенсивна глобалізація криптовалютного ринку призвела до активізації суттєвих загроз транскордонного характеру, пов'язаних з криптовалютами – легалізації злочинних доходів, фінансування тероризму, шахрайства, корупції та ін. Проаналізовано перспективи глобального застосування AML (Anti-Money Laundering) та KYC (Know Your Customer) для забезпечення безпеки функціонування ринку криптовалют. Доведено, що становлення світового ринку криптовалют на тлі глобалізаційних процесів супроводжувалось актуалізацією низки правових проблем, центральною з яких залишається відсутність єдиного правового підходу, який міг би бути застосований у всьому світі і сприяв регулюванню ринку криптовалют в інтересах держави, суспільства і міжнародного співтовариства [38, с. 183–184].

Псевдоанонімність та децентралізація створюють сприятливе середовище для злочинців. Дисертант наголошує, що криптовалюти не є анонімними. Кожна окрема транзакція реєструється в Blockchain, який є реєстром усіх транзакцій, що поширюються серед усіх користувачів в мережі. Більшість Blockchain є загальнодоступними, що дозволяє відстежувати транзакції. Однак низка сервісів та методів можуть підвищити анонімність та ускладнити розслідування [38, с. 88].

У цьому ж році вийшла друком монографія «Правова природа особистих немайнових прав особи та прав на віртуальні активи в умовах цифровізації» [39], в якій автори крім інших питань розглянули: віртуальна ідентичність та віртуальна конфіденційність як особисте немайнове право; віртуальна реальність та доповнена реальність і їх здатність впливати на особисті немайнові права особи; поняття та види прав на віртуальні активи в умовах цифровізації; правовий статус віртуальної власності; право власності на віртуальні об'єкти; віртуальне майно у метавсесвіті як об'єкт цивільних прав; права інтелектуальної власності у віртуальному світі; поняття та особливості захисту особистих немайнових прав особи в умовах цифровізації; відшкодування моральної шкоди в разі захисту особистих немайнових прав особи в умовах цифровізації; захист прав інтелектуальної власності у віртуальному світі.

Цього ж року Л.С. Могил захистила дисертацію «Правове забезпечення використання криптовалют в господарському обігу» [40].

Авторка у дисертації звернула увагу на сутність ризиків операцій із криптовалютами, що існують передусім для користувачів, адже саме ними обумовлюються межі правової захищеності інтересів учасників таких операцій (правочинів). Таких ризиків чимало, але усі вони мають певною

мірою схожість, повторюваність, тому авторка розглядає їх за допомогою методу структуризації, систематизуючи їх за критерієм джерела походження та сфери прояву. Серед ризиків правового характеру нею визначені:

- повна відсутність юридичних гарантій щодо повернення інвестованих коштів у криптовалюту (або відкладених у якості заощаджень) та відсутність реального захисту прав споживачів щодо можливості повернення криптовалюти, сплаченої за неякісний товар чи роботу (неможливість скасування відповідної транзакції), відшкодування збитків;
- відсутність вимог щодо страхування депозитів, відкритих на криптовалютних біржах, обумовлює безкомпенсаційну втрату внесених криптоактивів у випадку банкрутства криптовалютних бірж або ж їх закриття з різних юридичних підстав (робота без ліцензій чи спеціальних дозволів, несплата податків, грубе порушення правил реєстрації, підозра у провадженні транзакцій, пов'язаних з фінансуванням злочинних дій тощо), вірогідність чого маємо визнавати наразі високою;
- відсутність правових механізмів забезпечення збереження/поновлення електронного криптогаманця, у т. ч. у зв'язку з втратою паролю доступу до нього, що, в свою чергу, веде до безповоротної втрати розміщених на ньому криптоактивів;
- ризик втягнення в шахрайські схеми при побудові фінансових пірамід з використанням криптовалют, що у досить короткий термін може призвести до обвалу ринку криптовалют і, як очевидний наслідок – до втрати вкладниками своїх криптоактивів [40, с. 112–114].

Узагальнення Л.С. Могил показало, що у Єдиному реєстрі судових рішень, переважна кількість судових актів в Україні, в яких йдеться про криптовалюту, пов'язана з кримінальною відповідальністю осіб, коли використання криптовалюти слугує лише факультативною ознакою об'єктивної сторони складу злочину (прикладами таких є, зокрема: забезпечення злочинцем наркотичними засобами, психотропними речовинами, їх аналогами замовника шляхом відправки на його адресу поштового відправлення через установу поштового зв'язку після переказу криптовалют на визначений рахунок; або шахрайські дії, пов'язані із заволодінням грошових коштів з платіжних карток третіх осіб і використанням для цього операцій із обміну криптовалюти, чи несанкціонованим та шкідливим втручанням в роботу автоматизованих систем, комп'ютерних мереж для одержання незаконного доходу через «прихований» майнінг криптовалют; або навіть визнання майнінгу способом легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та інші випадки) [40, с. 115–116].

У цьому ж році О.В. Бондаренко у дисертаційному дослідженні «Адміністративно-правове регулювання обігу віртуальних активів» [41], дійшов висновку, що змістовно нормативно закріплені визначення поняття «віртуальний актив» відображають різні ознаки одного й того ж самого явища. У першому випадку акцент зроблено на такі ознаки як: а) є нематеріальним благом; б) має вартісний еквівалент; в) зовнішньо формою втілення є сукупність даних в електронній формі. У другому: а) є майном та об'єктом обігу в цифровому форматі; б) є цифровим еквівалентом вартості. Тому, ним обґрунтовано доцільність поєднання вказаних підходів та вироблення єдиного визначення поняття «віртуальний актив»: це нематеріальне, виражене в електронній формі благо, яке має вартісний еквівалент та використовується як об'єкт цивільних прав або (та) майно, що підлягає для використання, платіжних або інвестиційних цілей у цифровому форматі» [41, с. 154].

Крім зазначеного, О.В. Бондаренко виокремив систему суб'єктів забезпечення обігу віртуальних активів, до якої відніс: 1) органи загальної компетенції, повноваження яких поширюватимуться на забезпечення обігу віртуальних активів (Кабінет Міністрів України, Президент України); 2) органи спеціальної компетенції (до них віднесено: Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку; Національний банк України; Міністерство цифрової трансформації; Міністерство фінансів України; Державну службу фінансового моніторингу; Бюро економічної безпеки тощо). При цьому зробив висновок про те, що органи загальної компетенції прямо не уповноважено на забезпечення обігу віртуальних активів, але надані їм повноваження створюють умови для належної фінансової діяльності, елементом якої мають стати віртуальні активи [41, с. 155].

2024 року В. І. Пісний захистив дисертаційне дослідження «Розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного службовою особою у вигляді неправомірної вигоди», в якому дійшов висновку, що криптовалюта ставить перед державними структурами нові виклики у боротьбі зі злочинністю, тероризмом і легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом [42, с. 106]. Ним окреслено проблемне питання використання криптовалюти як предмета кримінального правопорушення. Підсумовано, що нині відповідно до законодавства України криптовалюта не є ані платіжним засобом, ані грошовим сурогатом, ані майном, ані майновими правами. Відсутність законодавчого визначення правової природи криптовалюти створює прогалину, яку використовують під час реалізації злочинної технології збагачення, що потребує врегулювання [42, с. 233]. При цьому криптовалюту активно використовують у технологіях злочинного збагачення під час легалізації

(відмивання) майна, здобутого злочинним шляхом [42, с. 109]. Здійснений ним аналіз судової практики засвідчив, що розміщення віртуальних активів, які здобуті злочинним шляхом, у криптогаманці не можна розцінювати як легалізацію (відмивання) майна, адже вони не є майном чи об'єктом цивільних прав та обов'язків. Моментом учинення кримінального правопорушення є обмін криптоактивів на грошові кошти. Це дає підстави для висновку, що відсутність законодавчого визначення правової природи криптовалюти створює прогалину, якою активно користуються, вчиняючи злочинну технологію збагачення. На підставі аналізу матеріалів кримінальних проваджень і вироків з Єдиного реєстру судових рішень вбачається, що електронні кошти або віртуальні активи фігурували як предмет протиправного посягання в 16,9 % випадків [42, с. 109-110].

У посібнику «Основи цифрової економіки» [43], що вийшов друком у 2024 році за редакцією Н.А. Мазур зазначено, що деякі з переваг криптовалюти є одночасно й її недоліками: а) можливе використання для відмивання грошей та незаконних покупок (однак це зараз зустрічається все рідше, оскільки існують надійні методи для знаходження та блокування подібних облікових записів з подальшим притягненням до відповідальності); б) концентрованість – на крипторинку існують такі користувачі, які зосереджують у себе стільки криптомонет, що це дає можливість впливати на курс; в) для видобутку (майнінгу) потрібно багато енергії (однак ця проблема поступово вирішується більш екологічною моделлю створення нових коїнів); г) низька надійність деяких криптобірж та гаманців; д) волатильність – суттєві коливання ринкової ціни (але цю особливість можна також віднести і до плюсів, тому що за наявності певних знань та досвіду можливо заробляти на різних коливаннях ціни [43, с. 144].

У цьому ж році, у захищеному дисертаційному дослідженні «Охорона прав на цифрові (віртуальні) активи» [44] В.М. Бацула зазначив, що дослідники виокремлюють низку ризиків використання цифрових активів у фінансово-інвестиційній діяльності загалом та у діяльності віртуальних підприємств зокрема. До перших узагальнено належать безпекові ризики, у тому числі фінансово-економічного характеру, низька масштабованість, незрозумілий (не до кінця визначений) правовий статус та ін. До останніх відносять можливість використання віртуальних платформ для легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом; фінансування тероризму тощо; тінізація доходів, отриманих суб'єктами купівлі-продажу віртуальних товарів, уникнення оподаткування; здійснення розрахункових операцій та укладання смарт-договорів особами, які не досягли відповідного віку або з обмеженою дієздатністю; розповсюдження шахрайства, зокрема і цифрового шахрайства (кібератаки, корпоративне шпигунство тощо). Запровадження обігу цифрових активів у правовій площині повинно сприяти якщо не повному виключенню подібних ризиків, що проблематично, зважаючи на саму природу цих об'єктів, то принаймні зменшенню кількості та обсягу сценаріїв незаконного використання цифрових активів загалом та криптовалют зокрема [44, с. 44-45].

У монографії «Правове регулювання блокчейн-технології у публічному управлінні: аспекти міжнародного та українського досвіду використання» [45], яка вийшла друком у 2024 році О. Терлюк, крім іншого, розглянув процеси інституціоналізації та організаційно-правові форми регулювання Blockchain. На його думку, повне усунення держави від процесу правового урегулювання обігу криптовалюти означало б принаймні кілька суспільно неприйнятних речей. З одного боку, спостерігається посилення ризиків, пов'язаних із відмиванням грошей, фінансуванням тероризму та іншими, переважно міжнародно чутливими, злочинними діями, а з іншого, – анонімність транзакції та відсутність будь-якого регулятора та посередника спонукає до уникнення сплати податків або стимулює фінансові ринки, які приймають транзакції за допомогою криптовалют, до якихось незаконних видів діяльності. Якщо перша загроза пов'язана із забезпеченням безпеки суспільства, то інша призводить до розвитку негативних тенденцій в економіці і соціальній сфері. Таких, зокрема, як зростання корупції чи порушення правил чесної конкуренції тощо [45, с. 122].

На думку науковця, досвід правового регулювання віртуальних валют як цифрових грошей охоплює декілька напрямів: усунення правової невизначеності щодо криптовалют, налагодження системи ефективного оподаткування криптовалюти й запобігання фінансовим злочинам, особливо відмивання грошей та фінансування тероризму в криптовалюті. Задля боротьби з тероризмом та легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом, приймаються відповідні міжнародно-правові акти (Європейського Союзу). А з метою розвитку й впровадження на міжнародному рівні заходів і стандартів із боротьби щодо відмивання грошей, зокрема через криптовалюту, створюються міжурядові органи як, до прикладу, FATF [45, с. 129].

У посібнику «Цифрова трансформація у сфері фінансів» [46], що вийшов друком у 2025 році С.М. Ганзюк, крім іншого, розглянув питання безпеки цифрових технологій, правила фінансової безпеки в сучасних реаліях. Серед недоліків криптовалют він виділив: нестабільність ринку, яка створює проблемні питання в найближчій перспективі; незрозумілість (криптонапряму відносно новий, інвестори в підсумку вкладають кошти без достатніх знань, втрачаючи часто гроші); обмеже-

ність знань щодо протидії кібератакам; неможливість відмінити платіж; серйозні ризики інвестування в крипторинки [46, с. 37].

Схожі думки висловлені у підручнику «Цифрова економіка» [47], що вийшов друком у 2025 році. На думку його авторів такими викликами є: криптовалюти, такі як Bitcoin і Ethereum, мають високу волатильність, що може створювати значні фінансові ризики; різні країни по-різному ставляться до криптовалют, і відсутність єдиного глобального регулювання створює правову невизначеність; злам бірж і втрати криптовалют є одними з основних проблем для користувачів [47, с. 267-268].

При цьому перевагами технологій Blockchain та DeFi визначені: технологія Blockchain забезпечує захист від підроблення і маніпуляцій з даними завдяки її децентралізованій природі; усі транзакції доступні для перевірки, що підвищує рівень довіри до системи; забезпечує інклюзивність. Хоча є і ризики: Blockchain і DeFi стикалися з труднощами в межах існуючих фінансових законів та стандартів; криптовалюти та цифрові активи часто мають високу волатильність, що може створювати ризики для інвесторів; майнінг криптовалют, особливо Bitcoin, потребує значних енергетичних ресурсів, що викликає занепокоєння через екологічний вплив [47, с. 271].

Крім зазначеного, криптовалюти, будучи анонімними і децентралізованими, стають мішенню для шахраїв і злочинців: оскільки криптовалюти часто використовуються для анонімних транзакцій, це створює можливості для відмивання грошей, фінансування тероризму, торгівлі незаконними товарами (наприклад, наркотиками або зброєю); низький рівень захисту прав споживачів. Оскільки криптовалютні операції не підпадають під традиційний механізм регулювання банків або фінансових установ, споживачі часто не можуть розраховувати на захист від шахрайства чи помилкових транзакцій [47, с. 283]. Податкове регулювання криптовалют є однією з найбільших складнощів для урядів: оскільки криптовалюти часто використовуються для анонімних або міжнародних транзакцій, це ускладнює стягнення податків із операцій; визначення криптовалют як активів, товарів чи валюти є предметом суперечок у багатьох країнах; криптовалюти дозволяють здійснювати транзакції між країнами без традиційних фінансових посередників, що створює труднощі для ефективного оподаткування міжнародних операцій і транзакцій [47, с. 284].

Blockchain-технології, які є основою для криптовалют, забезпечують високий рівень прозорості, але це також створює проблему для конфіденційності: технологія Blockchain зберігає всі транзакції на загальнодоступних реєстрах, що може створювати загрози для захисту персональних даних, особливо якщо ці дані можуть бути використані для злочинних цілей [47, с. 284].

Схожі ризики визначені і в дисертаційному дослідженні Р.Р. Луценка «Поведінкова економіка віртуальних активів» [48]. На думку дисертанта, недоліками впровадження віртуальних активів розподіленого реєстру є можливість анонімних переводів, ускладнений процес ідентифікації стейкхолдерів ринку віртуальних активів, можливість фінансових спекуляцій, відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом, складнощі з оподаткуванням [48, с. 56].

У посібнику «Фінансовий моніторинг» [49], автори-укладачі розглянули: типології відмивання коштів отриманих злочинним шляхом; стадії та способи процесу відмивання грошей; схема легалізації (відмивання) злочинних коштів (елементарні, складні та типові схеми відмивання коштів, набутих злочинним шляхом, механізми їх виявлення; узагальнили каталог типологічних звітів FATF, MONEYVAL. При цьому дійшли висновків, що у цифрову епоху відмивання коштів відбувається через криптовалюти. Анонімність транзакцій у криптовалютах і децентралізовані біржі створюють додаткові труднощі для відстеження незаконних операцій. Онлайн-гемблінг, віртуальні казино часто використовуються для відмивання грошей через фіктивні ставки та виграші. Тіньовий інтернет (Dark Web), незаконні ринки та сервіси, доступні через Dark Web, надають нові можливості для приховування джерел коштів [49, с. 234]. З розвитком цифрових технологій все більше злочинних угруповань використовують кіберпростір для відмивання грошей. Одним із найвідоміших прикладів є хакерська група Fin7, яка зламала сервери понад 120 компаній у США і викрала фінансову інформацію, яку потім використала для відмивання коштів через криптовалюти. Криптовалюти, зокрема Bitcoin, стали ключовим інструментом для анонімного переведення нелегальних доходів у «чисті» гроші, оскільки транзакції майже неможливо відстежити без належного законодавчого регулювання [49, с. 353].

Висновки. На теренах України перші ґрунтовні дослідження проблем протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням віртуальних активів розпочалися ще десять років тому. В основному це були узагальнення позитивного досвіду правоохоронців європейських країн щодо розслідування корупційних правопорушень, в яких із злочинною метою було використано криптовалюту. При цьому спершу було узагальнено досвід проведення саме фінансових розслідувань: їх мету, процедуру, методологію, технологію розшуку майна. Поряд з цим описувалися особливості ідентифікації правопорушників, оцінювалися ризики користувачів криптовалют тощо.

Надалі найбільше занепокоєння науковців викликала можливість анонімних переказів криптовалюти, що створювало реальне підґрунтя для можливого фінансування терористичної діяльності.

Подальші розвідки науковці показали, що віртуальні активи можуть використовуватися у різних видах злочинної діяльності, зокрема з метою вчинення шахрайств у кіберпросторі, ухилення від сплати податків, легалізації (відмивання) злочинних доходів, отримання та передачі неправомірної вигоди, під час протиправного обігу наркотичних та психотропних засобів, зброї дитячої порнографії тощо.

За останнє десятиліття багато зусиль науковців було спрямовано на розвиток правового врегулювання відносин під час обігу віртуальних активів, зокрема визначення поняття та сутності віртуальних активів, перспектив їх використання як об'єктів фінансового та цивільного права.

У наукових публікаціях, крім позитивних відгуків щодо віртуальних активів (швидкість транзакцій, транскордонність тощо), зосереджено увагу і на ризиках, які їм притаманні (відносна анонімність, висока волатильність, відсутність гарантій повернення реальних коштів вкладених у такі активи, неповнота та недостовірність інформації щодо їх обігу, відсутність правового регулювання обігу віртуальних активів у низках країн, відсутність реальних засобів захисту права власності на такі активи, вразливість активів до хакерських атак тощо).

Окрема низка досліджень присвячена обігу віртуальних активів серед постачальників послуг, які співпрацюють з банками Російської Федерації та Республіки Білорусь, і спрямована на розроблення ефективних заходів секторальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій).

В окремих публікаціях науковцями внесені конструктивні пропозиції щодо удосконалення окремих статей діючого Закону України «Про віртуальні активи».

Варто погодитися з науковцями, які вказують на наявні реальні ризики операцій з криптовалютами, недостатню правову захищеність інтересів учасників таких операцій (правочинів), зокрема: повна відсутність юридичних гарантій щодо повернення інвестованих коштів у криптовалюту, відсутність вимог щодо страхування депозитів відкритих на криптовалютних біржах, відсутність правових механізмів забезпечення збереження / поновлення електронного криптогаманця, ризик втягнення в шахрайські схеми при побудові фінансових пірамід тощо.

Суттєвим доповненням до вже здійснених досліджень є виокремлення системи суб'єктів забезпечення обігу віртуальних активів в Україні. Низка публікацій науковців стосуються вкрай актуального для України питання – розроблення ефективної системи оподаткування віртуальних активів, зокрема криптовалюти, а також фінансового моніторингу транзакцій з такими активами.

Позитивними є намагання науковців розв'язати проблеми визнання віртуальних активів як складової предмета незаконного збагачення та неправомірної вигоди.

Варто визнати доцільним подальші зусилля щодо узагальнення міжнародного досвіду запобігання та розслідування протиправних дій з використанням віртуальних активів, зокрема криптовалют.

Окремі наукові намагалися вирішувати нагальні проблеми, що виникають під час розслідування злочинів пов'язаних з використанням віртуальних активів, зокрема: копіювання, архівування та гешування файлів при здійсненні фіксації даних з мережі «Інтернет» під час розслідування злочинів у сфері криптовалют; проблеми оцінки збитків у злочинах, пов'язаних з віртуальними активами; узагальнення шахрайських схем із криптовалютою тощо.

Однак, як показує здійснений нами аналіз, поза увагою науковців або дослідженими поверхнево залишаються питання: сутності злочинної діяльності пов'язаної з використанням віртуальних активів; поняття віртуальних активів як складової криміналістичної характеристики окремих кримінальних правопорушень; обставин, що підлягають встановленню під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням віртуальних активів; типових слідчих ситуацій, тактичних завдань і засобів їх вирішення під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням віртуальних активів; організації і тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування таких кримінальних правопорушень; спеціальних знань і форм їх використання у розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням віртуальних активів; проведення експертиз у розслідуванні таких кримінальних правопорушень; залучення спеціаліста у розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням віртуальних активів. Саме ці питання є перспективою подальших наукових досліджень проблем розслідування протиправної діяльності пов'язаної з використанням віртуальних активів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Баранов Р.О. Протидія легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму з використанням віртуальних валют. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2016. № 6. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=978> (дата звернення: 15.05.2025); Баранов Р. О. Сучасні схеми відмивання злочинних коштів у світі та в Україні. *Аспекти публічного*

- управління. 2015. № 7-8. С. 62-69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplup_2015_7-8_10 (дата звернення: 15.05.2025).
2. Безгинський Б.Г. Поняття «криптовалюта» як складова предмета незаконного збагачення. *Актуальні проблеми кримінального права: матеріали XII Всеукр. науково-теоретич. конференції* (м. Київ, 18 лист. 2021 р.). Київ: НАВСУ. 2021. С. 195-197. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2f2d8ae6-cdae-4d66-a34a-603b1eb5e0d0/content#page=196> (дата звернення: 15.05.2025).
 3. Герасименко Л.В., Тихонова О.В. Криптовалюта: проблеми визнання неправомірною вигодою. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конференції* (м. Київ, 9-10 грудн. 2020 р.). Київ: НАВСУ. 2020. Ч. 1 С. 66-67. URL: https://www.navs.edu.ua/files/naukova-diyalnist/naukovi-zaxodi/zbirnuki/2020/anty-korupc1_1.pdf (дата звернення: 15.05.2025).
 4. Гончаренко С.Ю. Рекомендації ФАТФ з урегулювання обміну віртуальних актів як протидія загрозам глобальній фінансовій системі. *Право і суспільство*. 2020. № 3 (2). С. 127-132. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2020_3\(2\)_22](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2020_3(2)_22); DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.3-2.20> (дата звернення: 15.05.2025).
 5. Гуцалюк М.В. Протидія протиправній діяльності в кіберпросторі: конфіскація криптоактивів, одержаних злочинним шляхом. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конференції* (м. Київ, 9-10 груд. 2021 р.). Київ: НАВСУ, 2021. С. 221-223. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/14978/1/materialy_konf_korup_081221.pdf (дата звернення: 15.05.2025).
 6. Демедюк С.В. Особливості онлайн шахрайства в Україні. *Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального аналізу в правоохоронній системі України: матеріали міжвідомч. наук.-практ. конференції* (м. Київ, 1 листоп. 2024 р.). Київ: НАВСУ, 2024. С. 35-38. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/35365c32-a5fc-4014-a9eb-658264386426/content#page=36> (дата звернення: 15.05.2025).
 7. Динту В.А., Мітрофанов А.А. Bitcoin у системі легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2017. Т. 19. URL: <http://npnuola.onua.edu.ua/index.php/1234/article/view/524/495>; DOI: <https://doi.org/10.32837/npnuola.v19i0.524> С. 122-129 (дата звернення: 10.05.2025).
 8. Дмитренко Т.Л. Протидія глобальним викликам, пов'язаним з використанням інноваційних технологій у злочинних цілях, шляхом підвищення стандартів кримінального аналізу. *Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального аналізу в правоохоронній системі України: матеріали міжвідомч. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 11 серп. 2022 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0ebd2ce3-6a3d-4e7e-be66-7fe530b1a51a/content> (дата звернення: 15.05.2025).
 9. Зелькіна Т.Є. Зарубіжний досвід правового регулювання обмеження майнових прав осіб у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 4 (109). С. 385-382 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknuvs_2018_4_3 (дата звернення: 15.05.2025).
 10. Кальченко Л.В. Міжнародний досвід запобігання протиправних дій з використанням криптовалюти у всесвітній мережі загального доступу Інтернет. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: збірник наук. праць за матеріалами наук.-теор. конференції* (м. Київ, 20 березн. 2014 р.). Київ: НАВС, 2014. С. 340-343 URL: <https://www.navs.edu.ua/files/naukova-diyalnist/naukovi-zaxodi/zbirnuki/zbir-tez-kriminol.pdf> (дата звернення: 15.05.2025).
 11. Кардашевський Ю.Р. Кіберзлочинність у банківській сфері. *Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального аналізу в правоохоронній системі України: матеріали міжвідомч. наук.-практ. конференції* (м. Київ, 1 листоп. 2024 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 42-45. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/35365c32-a5fc-4014-a9eb-658264386426/content> (дата звернення: 15.05.2025).
 12. Кибиш І.В., Лугіна Н.А. Запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним із використанням криптовалюти. *Аналітико-порівняльне правознавство: електронне наукове видання*. 2022. № 4. С. 287-292. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/267739/263571>; DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.04.52> (дата звернення: 09.05.2025).
 13. Козій В.В. Копіювання, архівування та гешування файлів при здійсненні фіксації даних з мережі «Інтернет» під час розслідування злочинів у сфері криптовалют. *Актуальні питання та перспективи використання оперативно-розшукових засобів у розкритті злочинів в умовах воєнного стану: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 30 берез. 2023 р.).

- Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 73–76. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4360e4f7-8dce-4363-8011-e12c49ccfc68/content> (дата звернення: 03.05.2025).
14. Лугіна Н.А., Кибиш І.В. Проблеми розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються у процесі здійснення операцій з криптовалютою. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2022. № 2 (4). С. 37–41. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewById/2042588> (дата звернення: 09.05.2025).
 15. Неня О.В. Сучасні проблеми криміналістичних досліджень у кримінальних провадженнях про кіберзлочини. *Криміналістичний вісник*. 2018. № 1 (29). С. 35–41. URL: <https://visnyk.dndekc.mvs.gov.ua/index.php/visnyk/issue/view/32/ISSN%201992-4437%20%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%B2%D1%96%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%2829%29%202018> (дата звернення: 09.05.2025).
 16. Никифорчук Д.Й., Чемерис Д.Д. Проблемні питання протидії криптовалютній злочинності в Україні. *Шляхи реформування кримінальної поліції: вітчизняний та зарубіжний досвід*: матеріали Міжнар. наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 18 лют. 2022 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 138–139. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/631128de-e64c-454c-bfb8-baa9a86c9cbe/content> (дата звернення: 03.05.2025).
 17. Панченко Є.В. Досвід кіберполіції в розслідуванні злочинів пов'язаних із віртуальними активами. *Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального аналізу в правоохоронній системі України*: матеріали міжвід. наук.-практ. конференції (м. Київ, 17 листоп. 2023 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2023. С. 92–97. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/08ddbcd2-3419-4ddb-af7c-7f6a3d01d9c0/content> (дата звернення: 03.05.2025).
 18. Панченко Є.В. Криптовалюти й електронні гроші як інструменти фінансової активності кіберзлочинців. *Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального аналізу в правоохоронній системі України*: міжвідомч. наук.-практ. конференція (м. Київ, 1 листоп. 2024 р.). Київ: НАВСУ, 2024. С. 85–89. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/82ef550b-2b39-4375-a5d1-c9bc136b0a2a/content> (дата звернення: 03.05.2025).
 19. Панченко Є.В. Проблеми оцінки збитків у злочинах, пов'язаних з віртуальними активами. *Репозитарій Національної академії внутрішніх справ України*. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ee4723a1-f1f5-4545-b3e4-ef7ea12745ac/content> (дата звернення: 03.05.2025).
 20. Саєнко О.О. Виклики сучасного світу в криміналістиці та судовій експертології. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи в умовах воєнного стану*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 3 липня 2024 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 335–339. URL: <https://ndekc.ck.ua/uploads/files/2024.07.03.pdf> (дата звернення: 03.05.2025).
 21. Теплицький Б.Б. Актуальні питання призначення експертизи комп'ютерної техніки і програмних продуктів під час розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем, комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 3 (120) С. 28–34. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d26816d8-3ac6-433f-8f44-ad5884118f7e/content> (дата звернення: 03.05.2025).
 22. Федчишина В.В. Криптовалюта й блокчейни криптовалюти як інструменти корупції: реалії інституціоналізації. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конференції (м. Київ, 8-9 груд. 2022 р.). Київ: НАВСУ, 2022. С. 101–111. URL: https://www.navs.edu.ua/files/antikoruptsia/2022/materialy_konf_081222.pdf#page=112 (дата звернення: 02.05.2025).
 23. Фрідман-Козаченко М.М. Криптовалюта як інструмент легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом в умовах воєнного стану. *Розвиток юридичної науки в умовах воєнного стану*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції (м. Київ, 17 трав. 2023 р.). Вісниця: ТОВ «ТВОРИ», 2023. С. 222–226.
 24. Шапочка С.В. Стосовно нових видів шахрайства, що вчиняється з використанням можливостей мережі Інтернет. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: тези доповід. наук.-теор. конф. (м. Київ, 20 берез. 2014 р.). Київ: НАВС, 2014. С. 304–308. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/409b01aced3e-463b-9b5b-c065c0208fe2/content> (дата звернення: 02.05.2025).
 25. Шевчишена К.П. Окремі види шахрайських схем із криптовалютою. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку*: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 28 квіт. 2023 р.). Київ: НАВС, 2023. С. 319–321.

26. Досвід країн Європейського Союзу щодо протидії злочинам, пов'язаним з корупцією, та захисту фінансових інтересів держави: аналіт. огляд / І. Кржечковськис, В.В. Тацієнко, С.С. Чернявський та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. 280 с.
27. Досвід країн Європейського Союзу щодо виявлення та розслідування відмивання злочинних доходів із використанням цифрової валюти (криптовалюти): методичні рекомендації / С. С. Чернявський, І. Кржечковськис, В. В. Тацієнко та ін. Київ: НАВСУ, Консультативна комісія ЄС в Україні, 2017. 84 с.
28. Халін О.В. Розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: дис. канд. юрид. наук: 12.00.09; Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2017. 238 с.
29. Криміналістичне забезпечення виявлення і розслідування злочинів: монографія / за ред. В.В. Тіщенко; НУ «Одеська юридична академія». Одеса: Гельветика, 2018. 430 с.
30. Кудь О., Кучерявенко М., Смичок Є. Цифрові активи та їх економіко-правове регулювання у світлі розвитку технології блокчейн: монографія. Харків: Право, 2019. 384 с.
31. Боротьба з корупцією та організованою злочинністю: підручник у 2-х т. / І.М. Гриненко, Ю.Р. Гавдьо, В.А. Пентегов та ін. Київ: НАСБУ, 2019. Т. 1.: Боротьба з організованою злочинністю. 280 с.
32. Гончаренко С.Ю. Адміністративно-правове регулювання у сфері віртуальних активів: дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філософії за спеціальністю 081 – Право; Приватний заклад вищої освіти «Київський міжнародний університет»; Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2021. 224 с.
33. Іванюк В.Д. Фінансово-правове регулювання ринку криптовалют в Україні: дис. на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право; Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, 2021. 232 с.
34. Школьніков В., Корнейко О., Орлов Ю. Обробка та аналіз інформації про протиправні транзакції криптоактивів: практичний посібн.; за заг. ред. О. Корнейка. Київ: Вид-во Нац. акад. внутр. справ, 2021. 134 с.
35. Звіт про науково-дослідну роботу «Розробка науково-методичних підходів до оцінки і управління ризиком використання в Україні віртуальних активів в схемах легалізації злочинних доходів та розмиванні бази оподаткування. Стимулювання сталого економічного зростання через розвиток діяльності провайдерів послуг з віртуальними активами» / Міністерство фінансів України. Державна навчально-наукова установа «Академія фінансового управління» (ДННУ «Академія фінансового управління») Науково-дослідний фінансовий інститут (проміжний) Ч. І. Керівник НДР О.О. Любіч, 2021 р. 326 с.
36. Звіт про науково-дослідну роботу «Розробка науково-методичних підходів до оцінки і управління ризиком використання в Україні віртуальних активів в схемах легалізації злочинних доходів та розмиванні бази оподаткування. Оптимізація моделей бізнесу в банківській сфері з учасниками ринку віртуальних активів в умовах посилення фінансової безпеки України. / Міністерство фінансів України. Державна навчально-наукова установа «Академія фінансового управління» (ДННУ «Академія фінансового управління») Науково-дослідний фінансовий інститут (остаточний) Т. 2. Керівник НДР О.О. Любіч, 2022 р. 199 с.
37. Логойда В.М. Криптовалюти як об'єкт цивільних прав: порівняльноправовий аналіз: дис. на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спец. 081 «Право» (08 – Право); Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», Ужгород, 2022. 287 с.
38. Завада Т.Й. Фінансово-правове регулювання ринку криптовалют у світлі глобалізаційних процесів: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.07; Львівський університет бізнесу та права, Львів, 2023, 219 с.
39. Правова природа особистих немайнових прав особи та прав на віртуальні активи в умовах цифровізації: монографія / за ред. С.Б. Булеци, М.В. Менджул. Ужгород: РІК-Х 2023. 272 с.
40. Могил Л.С. Правове забезпечення використання криптовалюти в господарському обігу: дис. на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»; Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2023, 223 с.
41. Бондаренко О.В. Адміністративно-правове регулювання обігу віртуальних активів: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.07; Запорізький національний університет, Запоріжжя, 2023. 178 с.
42. Пісний В.І. Розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного службовою особою у вигляді неправомірної вигоди: дис. на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право; Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2024, 312 с.
43. Основи цифрової економіки: навч. посібник / за ред. Н.А. Мазур; Кам'янець-Подільськ. нац. ун-т ім. І. Огієнка. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2024. 304 с.

44. Бацуца В.М. Охорона прав на цифрові (віртуальні) активи: дис. на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право; Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Хмельницький, 2024. 195 с.
45. Терлюк О. Правове регулювання блокчейн-технології у публічному управлінні: аспекти міжнародного та українського досвіду використання: монографія. Львів: Растр-7, 2024. 260 с.
46. Ганзюк С.М. Цифрова трансформація у сфері фінансів: навчальний посібник. Кам'янське: ДДТУ, 2025. 169 с.
47. Цифрова економіка: підручник / за ред. А.І. Крисоватий, О.М. Десятнюк, О.В. Птащенко. Тернопіль: ЗУНУ, 2024. 520 с.
48. Луценко Р.Р. Поведінкова економіка віртуальних активів: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 Економіка; Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. Харків, 2025. 247 с.
49. Фінансовий моніторинг: навч. посібник / укл. Е.О. Юрій, О.М. Грубляк. Чернівці: Чернівець. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2025. 368 с.